

Західнополіські фольклорні молитви та примовки до місяця

Ігор ГУНЧИК

Серед місцевих жителів етнографічного регіону Західного Полісся, яке охоплює північну частину Волинської та Рівненської областей, Берестейщину (Білорусь), до теперішнього часу побутує давній звичай: коли побачиш перший раз молодого місяця, звертаються до нього зі словами як до небесного божества і покровителя. Під час подібної обрядової комунікації важливе місце відводилося проказуванню спеціальних уснопоетичних текстів – народних молитов і примовок.

У пропонованій нижче добірці матеріалів зібрано 32 варіанти таких невеликих за обсягом текстів народних молитов і примовок. Вони були записані у період з 1996-го по 2001 р. від жителів сіл Камінь-Каширського, Ківерцівського, Любешівського, Маневицького, Ратнівського, Старовижівського, Турійського районів Волинської області, Зарічненського і Костопільського районів Рівненської області, а також Жабінковського і Пінського районів Брестської області Республіки Білорусь.

Провідним мотивом цих фольклорних молитов і примовок є прохання у молодого місяця здоров'я. Це прохання могло мати загальний характер (№ 30) або конкретизуватися, наприклад: щоб не боліла голова, спина, руки, ноги тощо. Виконавець твору просив у небесного астрального світила радості, щастя, молодості, а також називав його князем (№ 7), молодиком або молодичком (№ 17, 30), святим (№ 13) і навіть Господом (№ 21, 22, 27), ніби задобрюючи місячне божество.

Фольклорними паралелями до цих західнополіських зразків можуть слугувати уснопоетичні твори однієї з тематичних груп лікувальних замовлянь від зубного болю. Як свідчать опубліковані фольклорно-етнографічні записи, вони добре відомі на всій українській території, і у їхній структурі також містяться апелюючі формули до молодого місяця.

Сподіваємося, що ця невелика публікація народних молитов і примовок із Західного Полісся не тільки викличе зацікавлення у читача, а й сприятиме дослідженню та записуванню подібних фольклорно-міфологічних явищ в інших етнографічних регіонах України.

№ 1. Надиле, Господи, здоров'я

Таку молетвочку говорети до місяця або зурок на небі.

– Надиле, Господи, здоров'я,
перший раз бачу молодого місяця.
Тобі старіти,
а нам молодіти.

І тако обітремося обома руками тре рази.

Зап. у липні 1996 року у селі Ветли Любешівського р-ну Волинської обл. Зберігся аудіозапис, відомості про респондента відсутні.

№ 2. Господи, дай здоров'їчка

Хрестилися до місяця і:

– Господи, дай здоров'їчка,
в новому місяці.

Зап. у селі Тур Ратнівського р-ну Волинської обл. Архів Полісько-Волинського народознавчого центру ІН НАН України (далі – ПВНЦ, – І. Г.), фонд 1-Б, од. зб. 67, арк. 54.

№ 3. Місячик молодежкій

– Місячик молодежкій,
на тобі хрест золотейкій.
В морі купався,
нам показався.

Тобі на старість,
нам на радість.
Тобі на повня,
нам на здоров'я.

Пирихрестяця та й усьо.

Зап. у селі Гута Камінська Камінь-Каширського р-ну Волинської обл. Архів ПВНЦ, фонд 1-Б, од. зб. 87, арк. 42.

№ 4. Тобі старитися

Перший раз, як завжди, побачу молодого місяця, то я тако скажу:

Тобі старитися,
а мині зрадуватись.

Зап. І. Гунчик 2 липня 1997 р. в селі Люб'язь Любешівського р-ну Волинської обл. від Комзюка Петра Григоровича, 1920 р. н., освіта – 4 класи польської школи.

№ 5. Місяцю, місяцю, перший раз тибє бачу

– Місяцю, місяцю,
перший раз тибє бачу.
Тобі – гостри рожкі,
мині – бистри очкі.
Тобі гостри рогі,
мині бистри ногі.

Зап. у селі Заріччя Маневицького р-ну Волинської обл. Архів ПВНЦ, фонд 1-Б, од. зб. 54, арк. 34.

№ 6. Сина моя хмарочка

Місяць? То приказуїш:

– Місяцю янесийкій,
коник воронесинькій.

Якшо дівчата:

– Сина моя хмарочка,
приснеся мені парочка,
з кем я маю вік вікувати.
Дай, Боже, віку дуждати.

Так дівчата говорели.

Зап. у селі Оленіно Камінь-Каширського р-ну Волинської обл. Архів ПВНЦ, фонд 1-Б, од. зб. 31, арк. 41.

№ 7. Місяцю-князю молодей

– Місяцю-князю молодей.
Тобі світети,
а мині ходети.

Зап. у селі Розничі Маневицького р-ну Волинської обл. Архів ПВНЦ, фонд 1-Б, од. зб. 35, арк. 31.

№ 8. Добрий вечір, князю молодей

Колесь мині мати казала: як побачиш перший раз на небі місяця, то кажи:

– Добрий вечір, князю молодей.
Дай тобі встаритися
і мині тобою радуватися.

Раз тако сказати, да і все.

Зап. І. Гунчик у липні 1996 року у селі Боровно Камінь-Каширського р-ну Волинської обл. від Коширець Марини, 1935 р. н., освіта 7 класів, народилася в хуторі Заріка.

№ 9. Туби на старість

Ду місяця, як пубачиш перший раз:

Туби на старість,
а мині на радусть
Туби ружкі – світити,
а мині нужкі – худити.

Зап. у селі Новоукраїнки Маневицького р-ну Волинської обл. Архів ПВНЦ, фонд 1-Б, од. зб. 26, арк. 69.

№ 10. Місячику, місячику

– Місячику, місячику.
Тобі старість,
а нам радість.

Зап. у селі Тоболи Камінь-Каширського р-ну Волинської обл. Архів ПВНЦ, фонд 1-Б, од. зб. 16, арк. 59.

№ 11. Місяц, тобі роги расни

Як побачиш перший раз місяця, то каже:

– Місяц, тобі роги расни,
мені очи ясни.

Щоб очи світили добре. І беруть з-пуд лівої ноги і протирають очи.

Зап. у селі Великий Курінь Любешівського р-ну Волинської обл. Архів ПВНЦ, фонд 1-Б, од. зб. 15, арк. 32.

№ 12. Місяцю, місяцю новий

Приказували:

– Місяцю, місяцю нбвий.
Шоб в мине ни боліли
ни руки, ни ноги.

Зап. у селі Блаженик Турійського р-ну Волинської обл. Архів ПВНЦ, фонд 1-Б, од. зб. 21, арк. 41.

№ 13. Святей місячику, помилуй нас

– Святей місячику, помилуй нас.
Святей місячику, надиле нас,
Господи, шастям, здоров'ям.
Господи, просимо тибє.

Зап. І. Гунчик 27 липня 1996 року у селі Кримно Старовижівського р-ну Волинської обл. від Киць Євгенії Андріївни (баби Рокитянки), 1902 р. н., грамотної.

№ 14. Місяц на старість

Помоліцца «Отче наш» і сказати:

– Місяц на старість,
а мині на радість.

Місяц, бачте, хай старіє, а людена – молодіє.

Зап. І. Гунчик у липні 1996 року у селі Липно Ківерцівського р-ну Волинської обл. від Кривульської Теклі Олексіївни, 1935 р. н., неписьменної.

№ 15. Мисяцу молодий

Ну, я таке знаю. Якщо побачив його на праве плече, він для тебе буде нивдалий. Якщо побачив його на лівє, то буде вдача. Як прамо, то прамо. Але стасш на землі і береш з-пуд правої ноги землі чи сніг, чи шо, і кидаєш на мисяц:

– Мисяцу молодий,
в тебе рог золотий.
Тоб'є на прибуваннячко,
а мині на здоров'ячко.

Зап. І. Гунчик у липні 1996 року у селі Комарівка Костопільського р-ну Рівненської обл. від Багній Катерини Йосипівни, 1942 р. н., освіта середня.

№ 16. Місяцу, місяцу, золотіє рожкі

– Місяцу, місяцу,
золотіє рожкі.
Тобе золотіє рожкі,
мине бистріє гочки.
Тобе на старість,
мине на радість.
Тобе старити,
мине молодіти.

Зап. І. Гунчик у липні 1996 року у селі Комарівка Костопільського р-ну Рівненської обл. від Таргоній Тетяни Андріївни, 1932 р. н., освіта – 2 класи польської школи.

№ 17. Молодик, молодик

– Молодик, молодик,
солодкий в тебе бик.
Скажи мені правду:
з ким буду жито жати,
з ким буду свий вік доживати?

Зап. І. Гунчик у липні 1996 року у селі Золотин Костопільського р-ну Рівненської обл. від Багній Віри Петрівни, 1919 р. н., неграмотної.

№ 18. Луна, луна

Як перший раз побачите тако на небі молодейкого місяця, то тре казати так:

– Луна, луна,

шоб ни боліли
ни руки, ни ноги,
ни спена, ни голова.

Так тре три рази сказати.

Зап. І. Гунчик у липні 1996 року у селі Соловичі Турійського р-ну Волинської обл. Збегієся аудіозапис, відомості про респондента відсутні.

№ 19. Місяц нѳви

«Отче наш» говурети:

– Місяц нѳви.
Щоб ни боліли
руки й ноги.

Як побачиш молодого місяця, гладять руки, гладять ноги і кажуть цю мулітву.

Зап. І. Гунчик у липні 1996 року у селі Соловичі Турійського р-ну Волинської обл. від Самчук Ганни Іллівни, 1913 р. н.

№ 20. Місяцю, тобі старити

Я побачу, то тако:

– Місяцю, тобі старити,
а мині молодіти.

І тре рази так сказати і пирихристетися. Руками від себе, а потім до себе.

Зап. І. Гунчик у липні 1996 року у селі Невір Любешівського р-ну Волинської обл. Зберієся аудіозапис, відомості про респондента відсутні.

№ 21. Місяць, місяць, золотєї роги

– Місяць, місяць,
золотєї роги.
Дай мні, Господі,
шведкий ноги.

Зап. І. Гунчик 3 липня 2001 року у селі Чижевщина Жабінківського р-ну Брестської обл. від двох місцевих жінок, які не захотіли себе назвати.

№ 22. Госпуди, дай мні ліцо честийке

Ну от, побачив місяця:

– Госпуди, дай мні
ліцо честийке,
як те честийкій.

Тако убутруся.

– Тобі старіти треба,
а мині ше молодіти тре.

То честийке ліцо буде.

Зап. І. Гунчик у липні 1996 року у селі Ветли Любешівського р-ну Волинської обл. від Дишка Петра Максимовича, 1911 р. н., освіта – 1 клас польської школи.

№ 23. Місяцю, місяцю, перше бачу

– Місяцю, місяцю,
перше бачу.
Нидиле, Боже, здоров'їчком.
Тобі старити,
а міні молодіти.
Тобі ружке,
а міні нужке.
ТЬху, тьху, тьху.

Зап. І. Гунчик у липні 1996 року у селі Ветли Любешівського р-ну Волинської обл. Зберієся аудіозапис, відомості про респондента відсутні.

№ 24. Місяцю, місяцю, тобі старіти

Хрестися і кажиш:
– Господи, Господи.
Місяцю, місяцю.
Тобі старіти,
міні молодіти.
Тобі круте рогі,
міні чорні брови.

Зап. І. Гунчик 4 липня 1996 року у селі Невір Любешівського р-ну Волинської обл. від Злотнік Дарії Іванівни, 1927 р. н., освіта – 3 класи польської школи.

№ 25. Місяць молодей, рожкі золотей

Кажуть:
– Місяць молодей,
рожкі золотей.
Дайте міні здоров'є.
Шоб я така здорова була,
як місяць.

І тако втертися рукою...

Зап. І. Гунчик 4 липня 1996 року у селі Невір Любешівського р-ну Волинської обл. від Мельник Ярини Іванівни, 1910 р. н., неграмотної.

№ 26. Місяцю молодейкій

– Місяцю молодейкій,
місяцю золотейкій.
Тобі старіти,
міні молодіти.

То так тре рази скажим.

Зап. І. Гунчик 4 липня 1996 року у селі Невір Любешівського р-ну Волинської обл. від Зоско Марії Никоновни, 1914 р. н., освіта – 2 класи польської школи.

**№ 27. Дай тобі, Господи,
старість на радість**

До молодого місяця «Отче наш»
помолитись треба. І приказати шо:

– Дай тобі, Господи,

старість на радість,
А нам молодість
на користь.

Зап. І. Гунчик 4 липня 1996 року у селі Нобель Зарічянського р-ну Рівненської обл. від Пороневич Антоніни Степанівни, 1929 р. н., освіта – 3 класи польської школи.

№ 28. Нади́ле, Боже, здоров'їчко

– Нади́ле, Боже, здоров'їчко.

Хоч хрестяцца, хоч – не.

Зап. І. Гунчик у липні 1996 року у селі Нобель Зарічянського р-ну Рівненської обл. від Колокович Ганни Миколаївни, 1936 р. н.

№ 29. Тобі постаріти

Вже як місяць настає з темі рожками
стане, то становимося, перехрестимося:

Тобі постаріти,
а нам ше помолодіти.

Зап. І. Гунчик у липні 1997 року у селі Люб'язь Любешівського р-ну Волинської обл. від Кузмич Марії Панасівни, 1914 р. н., неграмотної.

№ 30. Молодичок, дай, Боже, здоров'я

До молодого місяця:

– Молодичок, дай, Боже, здоров'я.

Зап. І. Гунчик у липні 1997 року у селі Жидче Пінського р-ну Брестської обл. Збегієся аудіозапис, відомості про респондента відсутні.

№ 31. Місячику святией

Перехреститися і говорети так:

– Місячику святией.
Міні молодість,
А тобі старість

Зразу перехреститися. Молітву зразу тре казати...

Зап. І. Гунчик 3 липні 1997 р. у селі Сваловичі Любешівського р-ну Волинської обл. від Шмат Ольги Сергіївни, 1927 р. н., освіта – 4 класи польської школи.

№ 32. Ей, молодичок, молодичок

– Ей, молодичок, молодичок.
Тобі старіти,
А міні молодіти.

Зап. І. Гунчик 3 липні 1997 р. у селі Нобель Зарічненського р-ну Рівненської обл. від Ташилікович Ольги, 1910 р. н.